

2008-05-26

Dnr: 350-1240-2008

Ert datum: 2008-03-28

Er ref: U2008/2293/F

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Riksantikvarieämbetets yttrande över betänkandet "Forskningsfinansiering - kvalitet och relevans" (SOU 2008:30)

Utgångspunkter för Riksantikvarieämbetet

Det är med stort intresse som Riksantikvarieämbetet (RAÄ) tagit del av utredningen "Forskningsfinansiering – kvalitet och relevans" SOU 2008:30. Kulturmiljöarbetet vilar på vetenskaplig grund och därför är RAÄ engagerat i forskningsfrågor på flera sätt. Arbetet kring kulturmiljöer och kulturarv är beroende av den humanistiska forskningen inom större delen av det historisk-filosofiska området i discipliner som arkeologi, historia, etnologi och konstvetenskap. Kulturmiljöområdet är dock ett utpräglat mångvetenskapligt forskningsfält där också de naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och tekniska vetenskaperna har stor betydelse. Kulturmiljöområdets forskningsbehov spänner över många områden med allt från konservatorsarbete till analyser av klimatpåverkan, arbete kring energibesparande åtgärder, förvaltning, landskapsvård, miljömål, arkeologisk undersökningsverksamhet samt ideologier för värdering och urval. För kulturmiljöarbetet är alltså den disciplinorienterade grundforskningen som bedrivs vid landets universitet och högskolor av största betydelse men dock inte tillräcklig. RAÄ anser att en bred kulturarvsforskning också måste stimuleras och bedrivs med hjälp av särskilda sektorsforskningsmedel.

Riksantikvarieämbetet ansvarar för att sektorsorienterad forskning bedrivs inom kulturmiljöområdet. Detta sker genom anslaget 28:36 som 2008 för RAÄ uppgår till 14 082 000 miljoner kronor. Sektorforskningen sker i nära samarbete med forskare vid universitet och högskolor och fungerar som en oumbärlig länk mellan forskning och praktik och för att initiera och finansiera problemstyrda forskningsinsatser som rör kulturmiljöområdet.

Generella synpunkter på utredningens analyser och förslag

RAÄ anser att utredningen i kapitel 2, Utvärdering och analys, pekar på många relevanta problem, särskilt de nuvarande forskningsrådets oförmåga att identifiera, initiera och stödja verkligt gräns- och disciplinöverskridande forskning. Utredningen finner till exempel att mycket av beredningsarbetet inom råden fortfarande kännetecknas av alltför inomdisciplinära överväganden och utslutningar.

2008-05-26

Dnr: 350-1240-2008

RAÄ kan emellertid inte se att den föreslagna organisationen med en ökad centralisering i form av en ny forskningsmyndighet förbättrar denna situation. RAÄ anser generellt att den inomdisciplinära forskningen är alltför avgränsad med avseende på kulturmiljöområdets forskningsbehov kring områden som samhällsplanering, kommunikation, delaktighet, mångfald och förmedling, kulturhistorisk värdering och förvaltning, miljömål och klimat. Behoven av övergripande kulturhistoriska och humanistiska perspektiv och tvärvetenskaplig forskning är av största intresse för kulturmiljöarbetet. Det framstår därför som en brist att utredningens huvudförslag enbart förespråkar en organisatorisk förändring för att lösa de befintliga problemen med alltför interdisciplinärt inriktad forskning. Andra former att driva fram en förändrad riktning för forskningen saknas i betänkandet, till exempel förslag till samverkansformer mellan forskningsfinansiärer och om ekonomiska incitament.

Utredningens förslag att lösa problemet på organisatorisk väg utgår från den grundläggande förutsättningen att forskningens basfinansiering i fortsättningen förändras så att en större del förmedlas via de direkta anslagen till universiteten. Det är en avgörande förutsättning för den föreslagna omorganisationen, varför hela utredningens förslag här ställs på sin spets. Innan den nya myndigheten kan konstrueras måste frågan kring basfinansieringen för universitetsforskningen i första hand måste lösas. Detta konstateras också av utredaren själv som en avgörande förutsättning för förslaget (sid.129).

Utredningens analys och förslag till lösningar är inte tillräckliga för att förstå problemen och råda bot på dem. Exempelvis har lärare vid svenska universitet i realiteten mycket små möjligheter att bedriva forskning i tjänsten. Det innebär att forskningsfinansiärerna idag, inte minst i internationell jämförelse, bekostar verksamhet som universitetet borde sörja för.

Utredaren förefaller att tvivla på de nuvarande forskningsfinansiärernas förmåga till nyorientering, att hantera ett förändrat uppdrag, och deras förutsättningar att få till stånd mer behovsnära forskning och innovationsforskning (sid. 151). RAÄ finner inga hållbara argument i betänkandet för att en större sammanhållen forskningsfinansiär skulle ha bättre förutsättningar att klara detta.

RAÄ vill i det här sammanhanget också peka på den risk som kan uppkomma med att den stora organisationen och bristen på finansieringsalternativ kan bidra till att skapa "mainstreamforskning"; en forskning som är kvalitativt hållbar men föga nydanande. Centraliseringen av forskningsmedel skulle alltså kunna motverka utredarens intentioner och snarare ge upphov till minskad mångfald inom forskarsamhället och skapa ökad anpasslighet från forskarsidan. Den nya forskningsfinansiären ska enligt förslaget koncentrera sig på större och bredare uppgifter (sid. 129). RAÄ avstår i det här sammanhanget från att direkt

2008-05-26

Dnr: 350-1240-2008

kommentera utredningens förslag till förändrade indelningar av forskningsfält och råd inom den föreslagna nya myndigheten, men RAÄ kan konstatera att kultur-
arvsområdets forskningsproblem skulle komma att återfinnas i samtliga av de i
utredningen föreslagna fyra råden i den nya myndigheten. Detta faktum under-
stryker ytterligare behovet av sektorsforskningsmedel för kulturarvsforskning.

Sektorsforskning

Betänkandet behandlar kortfattat även forskningsfinansierande myndigheter och beskriver utifrån några myndighetsexempel de olika vägar som valts för arbetet med sektorsforskningsanslag. Här framhåller utredaren arbetsätt där FoU-
verksamheten har förlagts i nära kontakt med myndigheternas verksamhet och där den bedrivs utifrån kunskapsbehov identifierade inom den egna myndigheten. I betänkandet ifrågasätts sektorsfinansiering via myndigheter där arbetsformerna ligger nära de nuvarande forskningsråden med allmänna utlysningar och finansiering av forskning som inte är starkt kopplad till den egna verksamhetens behov (sid. 103). Utredningen föreslår emellertid att beställarstyrd forskning också i fortsättningen kan finansieras av sakmyndigheterna (sid. 159). RAÄ delar här utredningens förslag om att beställarstyrd tillämpad sektorsforskning även fortsättningsvis kan fördelas av sakmyndigheterna.

I sammanhanget kan nämnas de förslag, gällande organisationen av sektorsforskningsfinansieringen för kulturområdet, som framförs i Kulturutredningens PM, daterat 20080227. Om de genomförs i sin helhet skulle de kunna innebära förstärkningar av forskningsmöjligheterna inom kulturmiljöområdet.

Riksantikvarieämbetet är en sakmyndighet i utredningens mening, med ett sektorsforskningsanslag att fördela årligen för direkta kunskapsbehov inom kulturmiljöområdet. Hittills har sektorsforskningsanslaget kunnat användas för att via RAÄ:s FoU-program för kulturmiljöområdet beställa tvärvetenskaplig och tillämpad forskning för kulturmiljöområdets behov och för att stimulera till bred, samverkande och tvärvetenskaplig kulturarvsforskning. Samverkan och samfinansiering har gett stor effekt och inneburit att forskningsinsatser med relativt små medel har fått hög utväxling och skapat länkar mellan forskning och praktik.

Den tillämpade forskningen inom anslaget 28:36 är inte bara riktad i beställningen utifrån myndighetens identifierade kunskapsbehov via RAÄ:s FoU-program. Motsvarande insats finns också för mottagandet av kunskapen, med till exempel seminarier som förmedlar underhandsresultat till verksamheten. Seminarierna ger också möjligheter för forskargrupper att bilda nätverk med andra forskare med kulturmiljöinriktade frågeställningar. I arbetsseminarier som anordnas vid myndigheten ges tillfälle att utbyta erfarenheter kring verksamhetens uppdrag och anknytande forskningsprojekt. Kontaktpersoner vid RAÄ fungerar som ”medföl-

2008-05-26

Dnr: 350-1240-2008

jure” i projekt och skapar kontinuerlig dialog och samverkan mellan forskning och praktik. En viktig uppgift är också publicering av forskningsresultat i rapporter för spridning i hela kulturmiljösektorn men också inom universitet och högskolor. På så sätt kan intresset för kulturarvsinriktad forskning vid universitet och högskolor stimuleras i en riktning som gagnar kulturmiljöområdet. I förlängningen innebär sektorsforskningen inom kulturmiljöområdet att humanioras roll och förankring i samhället får en fortsatt viktig arena för kunskapsutveckling och tillämpning. Den får också en tvärvetenskaplig koppling mot naturvetenskap, samhällsvetenskap och teknik. Det sörjer också för en humanistisk arbetsmarknad inom kulturarvssektorns verksamhetsområden.

Vid den beställarstyrda forskningen av en myndighet som RAÄ är det av stor vikt att också skapa förutsättningar för att impulser från forskarsamhället når in till myndigheten. Den utvecklade dialogen kring forskningsverksamheten, FoU-programmets inriktning och verksamhetens kunskapsbehov är därför av största vikt. RAÄ:s beställning vilar således på ett ömsesidigt idéutbyte mellan forskare och praktiker. RAÄ har dessutom egna omfattande kunskapsbaser i arkiv, register, databaser och bibliotek som är helt avgörande för såväl kulturmiljöarbetet som den antikvariska forskningen. Sektorsforskningens resultat bidrar här till i hög grad till påbyggnad och förnyelse av dessa kunskapsbaser. Denna unika position som RAÄ innehar har också framhållits i de Kunskapsstrategier som myndigheten har lämnat till Kulturdepartementet i december 2007 (Dnr:101-2442-2007).

En väsentlig del av den antikvariska kunskapsuppbyggnaden utförs av disputerade arkeologer inom Avdelningen för arkeologiska undersökningar vid RAÄ. Verksamheten är förlagd till hela landet och sker i anslutning till samhällets infrastrukturella förändringar. Resultaten avrapporteras kontinuerligt men behöver ytterligare bearbetning för tillämpning inom t ex länsstyrelsernas kulturmiljöverksamhet samt för att utgöra underlag för samhällsplanering. För dessa ändamål är just det behovsstyrda sektorsforskningsanslaget en förutsättning för att i utvecklingsprojekt kunna återföra forskningsresultat till ny kunskap för kulturmiljöarbetets praktik samt för att föra in kulturmiljöfrågor i nya ämnen och skapa ny forskning.

Sammanfattande synpunkter

RAÄ anser att utredningen innehåller intressanta analyser och utvärderingar kring nuvarande forskningsfinansiärer. RAÄ instämmer vidare helt i utredningens slutsatser om att basfinansieringen för forskningen vid universiteten måste stärkas. Det är särskilt viktigt för grundforskningen inom samtliga de vetenskapsområden där forskning om kulturarv återfinns och är en förutsättning för ett kulturmiljöarbete som vilar på vetenskaplig grund nu och i framtiden.

2008-05-26

Dnr: 350-1240-2008

Det sista decenniets genomförda omorganisation av den statliga forskningsfinansieringen har inneburit en ökad koncentration. Betänkandets förslag skulle innebära att denna process förs till sin slutpunkt i och med bildandet av enbart en central myndighet för statlig forskningsfinansiering. Med stöd i ovan anförda argument ser RAÄ en stor fara i denna utveckling.

RAÄ avvisar därför utredningens förslag till omorganisation och centralisering till en forskningsfinansierande myndighet eftersom det riskerar att utarma forsknings-samhällets mångfald.

Detta yttrande har beslutats av riksantikvarien Inger Liliequist efter föredragning av utredaren Karin Arvastson. Även avdelningschefen Sven Göthe har varit med om den slutliga handläggningen.

Inger Liliequist

Karin Arvastson

Kopia till: Kulturdepartementet